

Les millors obres de les lletres gironines (50)
Drames rurals

Obra d'èxit, d'impacte literari rellevant que mostra l'extraordinària capacitat literària de la narradora Caterina Albert, de l'Escala, que popularitzà el pseudònim masculí Víctor Català en temps de manca d'igualtat de gèneres i es situa ràpidament dins les grans plomes de la literatura catalana.

Josep Maria Figueres
PROFESSOR HONORARI DE LA UAB

Amb *Solitud* (veure *Dominical* del *Diari de Girona* de 17 d'abril de 2022), aquestes narracions de Víctor Català esdevenen una obra narrativa que és punt de referència de les lletres catalanes i molt més enllà del localisme empordanès arriben a tota la societat catalana pel seu molt alt nivell literari i lingüístic. Obra d'èxit, doncs, feta darrerament de lectura escolar i en depèn del professorat fer-la atractiva com el vol d'una cadenera o el joc entre l'aigua i el vent enmig el rocam d'esculls perquè la primera impressió és de distància però en acostar-s'hi hom s'hi enganxa.

Laplec el formen dotze contes, alguns publicats a la revista *Juventut* anteriorment a les dues primeres edicions del 1902. El 1904, també a *L'Avens*, la tercera, i un silenci fins les edicions de Selecta el 1948 i les *Obres completes* (1951). Darrerament les tres edicions que podem contemplar en la reproducció de cobertes. S'ha reeditat, doncs, força.

Els contes tenen unitat temàtica. Tot i el títol, per exigències editorials, en demanar-li l'editor un original amb extensió adequada a la col·lecció, l'autora no en va poder escriure'n cap altre i hagué d'ampli-

La cara fosca de la vida rural

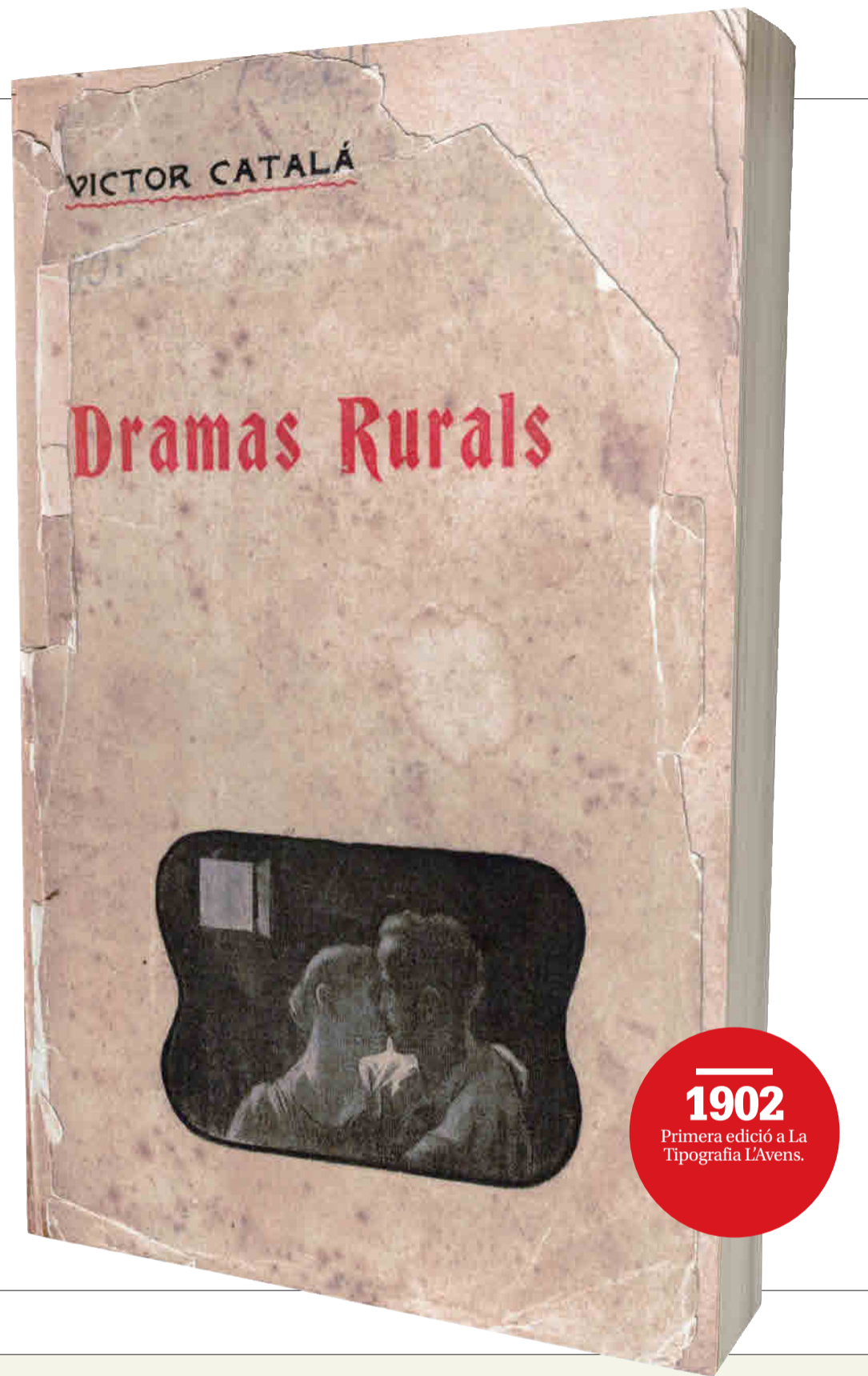
ar amb els dos contes que tenia a mà. Seran del mateix to tràgic, però del món urbà, desentonen de la unitat del món rural però encaixen pel to que configura de les passions masculines més primàries, l'odi especialment, de les que Víctor Català és perspicax observadora.

Desigual en el tractament, cerca les situacions tràgiques i tingué lectors diversos. A Joan Maragall, per exemple, l'obra el va desplaure, tot i valorar-ne la qualitat. No volia la diguem-ne cara negra de la vida. A «L'explosió» ho veiem clar. Un obrer es reventja i la bomba que posa al taller per l'amo fereix mortalment un vianant que era... la seva pròpia muller. Una mica -i força- insòlit i inversemblant. La mort de la vella, del que oferim un tast, és més plausible, els vells impossibilitats a prendre el sol tot el dia i en temps de sega, casa buida i cap vianant a l'hora bullent, la desgràcia d'un foc accidental arriba sola i és una

situació dramàtica més plausible. Són, doncs, narracions on la força rau en el llenguatge, la construcció, un sentit d'alt nivell literari que senzillament corprèn i enganxa al lector tot i algun mot que obliga a incloure en alguna edició un glossari final.

El món rural tanmateix que mostra l'autora fuig dels tòpics i el tipisme, la tradició d'una Arcàdia, un paradís idíl·lic però les passions, l'atzar, inclemències i duresa d'una vida dura configuren un món i el subjecte, naturalisme pur, és davant de tota la història. La dualitat realisme-naturalisme resta matisada per la varietat d'autors i d'obres en les que no hi ha regles comunes.

Maria Aurèlia Capmany a l'epíleg de les *Obres Completes* en reconeix la potència creadora i tot citant Jeronni Zanné «A en Víctor Català no el domina la dèria d'ésser actual, res no li fa que el Naturalisme literari no sigui conreuat avui, en una parau-

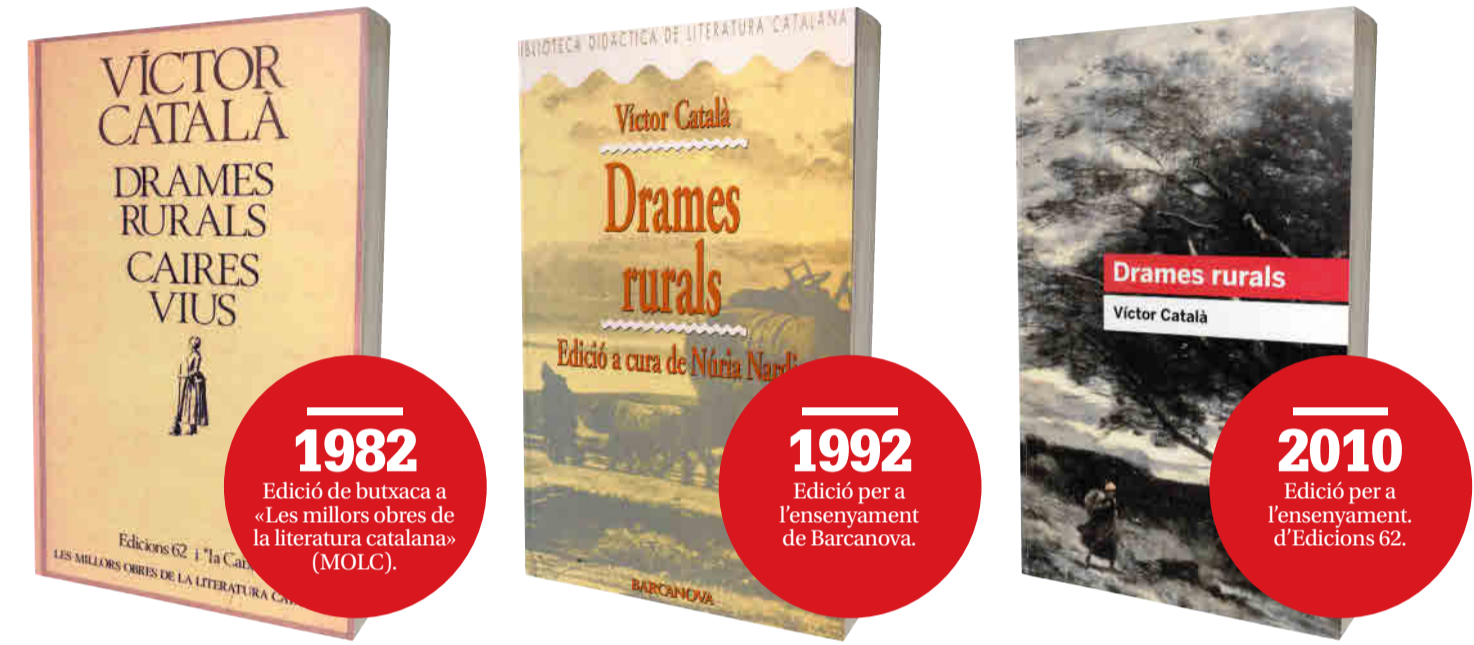
la que sigui passat de moda», afirma i afegeix: «No se li escapa, però, a Zanné que qualificar de naturalista l'obra de Víctor Català és un recurs massa fàcil, una solució d'emergència per calmar el desig d'entendre sense massa esforç», i conclou: «Res més direm dels *Drames rurals*, perquè davant d'un llibre com aquest la crítica emmudeix; en son lloc parla l'entusiasme».

I sí, la crítica del moment és entusiasta

davant la vigoria, força, ritme, estil que com torrentada és espectacular i atrapa al lector. Manuel de Montoliu, autor de diversos treballs sobre l'autora, en remarca la capacitat d'observació. La mateixa escriptora reconeix en una entrevista a Tomàs Garcés a la *Revista de Catalunya* en exposar que l'èxit de *Solitud* és el de la narrativa del món rural. I ací Català hi focalitza en l'individu i fa aparèixer les tensi-

ons d'un món emergent, les passions eternes, el paisatge enlluernador...

A *Drames rurals* hi apareix llengua, paisatge, personatges amb un Empordà omnipresent i amb un conjunt sempre sorprenent de situacions. «Idil·li xorç» on la felicitat és esbarrada per un simple roc, una mortal pedra. El món grotesc socialment, estrany humanament, miserable econòmicament és descrit per l'escalena amb una força extraordinària.

1982
Edició de butxaca a «Les millors obres de la literatura catalana» (MOLC).

1992
Edició per a l'ensenyament de Barcanova.

2010
Edició per a l'ensenyament d'Edicions 62.

1902
Primera edició a La Tipografia L'Avens.

Caterina Albert «Víctor Català»

El gran eco d'una obra de narrativa

El mateix any d'aparició de *Drames rurals*, l'escriptor Josep Morató, des de *La Veu de Catalunya*. on treballa, desvetlla que Víctor Català és una dona i glosa les seves narracions, tot fent un elogi de la personalitat de l'autora, com si fossin «arrebassades a la realitat i accentuades en el sentit feréstec pel temperament de l'autor» i lloca el llenguatge de les tragèdies, diu, més que drames d'un «vigorós, pintoresc i expressiu tan ric de formes com de vocabulari». Josep Pous i Pagès, en un article sobre l'escriptor en llengua catalana al diari *El Poble Català* diu que se'n vengueren cinc-cents en cinc mesos com a exemple de qualitat. Lloca autors com Verdaguier o Guimerà i es dol de la trista situació social de l'escriptor que no pot viure i en el mateix diari, el 1907, el crític Manuel de Montoliu, que gairebé mig segle després, el 1951, escriurà el pròleg de les obres completes, remarca la crítica de Maragall que assenyalava els negres aspectes de l'obra i el desig de l'autor de mostrar-los com escrivia al pròleg. El 1920 també a *La Veu*, Rafael Marquina anuncia que, amb altres obres catalanes d'Ors, etc.- serà publicada en castellà. Molts crítics com Schembert en valoren positivament, com de Ruyra o Vayreda, el llenguatge espurnejant, vibrant, ric, espectacular en un mot. El 1923 en entrar a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona - és una dona que obre portes- hi parla al discurs inicial, humilment, del sentit i valor de la paraula, és un llarg parlament on elogia l'Empordà i sobretot Cadaqués i ja no al·ludeix, com al pòrtic dels *Drames*, que les damisel·les urbanes no gosin de llegir-los perquè no són per elles... L'any 1932 a *Ressorgiment* encara s'es-

criu que l'ambient literari quedà astorat davant l'aparició de l'obra. En aquests mateixos anys en una entrevista a la revista *Catalunya Ràdio* Salvador Espriu parlava extraordinàriament bé de la novel·la *Solitud* i deia que alguns dels quadres dels *Drames rurals* eren «excel·lents».

Darrerament, la professora d'ensenyament secundari Núria Nardi, que va tenir cura de l'edició darrera de *Solitud*, ha desenvolupat una notable labor tenint cura d'aproximar aquesta obra al públic escolar. Així a la «Biblioteca didàctica de Literatura Catalana» (Barcanova) en feu l'edició amb comentaris a tots els contes, introduccions, vocabularis i moltes dades que la fan molt adequada per a docència. Per a un públic també escolar i alhora general Educació62 presenta el volum amb una molt interessant introducció que esdevé a hores d'ara la millor presentació de l'obra. També amb un breu glossari final i amb propostes de treball per l'aula. Dos treballs útils per acostar la literatura a la joventut. L'estudiosa ens diu del conjunt de contes en l'estudi introductor d'aquesta última edició: «La creativitat lingüística deriva, així mateix, en un estil suggestiu i plàstic que es recrea en els contrastos, en els efectes visuals de llums, ombres i colors, en els efectes sonors...», en definitiva tots aquells efectes que estimulen els sentits que intensifiquen les emocions. Per això la retòrica de Víctor Català recorre sovint a les al·literacions, les enumeracions, les intensificacions, l'adjectivació, les metàfores, els símbols i, sobretot les comparacions, múltiples i variades. Aquesta plasticitat, relacionable amb el seu ull de pintora, porta ineludiblement a fer referència al paisatge.»

Un fragment

La vella

Aquesta intensa narració és la més esgarriosa de l'obra. Una vella paralítica pren el sol, sola en una casa buida i aïllada, i en cremar-se, ella també. Un terror suprem amb la impotència com a marc. No diu res i ho diu tot. Un sublim exercici de narrativa per descriure una de tantes tragèdies en la vida rural.

«Feia una estona que la vaca es removia inquieta, balandrejant el tros de cadena de ferro, que petava sorollosament contra les parets de la cort, i el porc grunyia més que de costum, quan la padrina, immòbil en son seial de balca consumida, percebé una bafarada estranya, agrenca, que venia de la banda del pati; però se n'aixecaven tantes de barafades al seu entorn, ara del coixinet que tenia als peus, ara de les baietes que tenia al costat, ara de les carabasses que es podrien sobre la paret, que no en va fer cas. Mes, al cap d'un minut, una de més forta i revelado-

ra la va fer estremir de cap a peus. Ensumà àvidament, com quan sentia la flaire de la sopa, i els ulls somorts se li espantaren, traint una gran angúnia. Com responent an aquella mirada d'esglai, la vaca llençà un bruel llastimer que retintinà llargament en l'espai caldejat, com amb mandra d'allunyar-se i fondre's; i el petament de la cadena, fortament estrebada, des d'aquell moment ja no para. Per altra banda, les gallines començaren a esvalotar-se en el patiet, mateix que vegessin la guineu.

La padrina ho comprengué clar: aquelles senyals d'alarma de les bèsties i aquella for-

tor de socarrim que sentia no podien mentir: se calava foc a la casa. I, debategant, tota ella concentrada en sos sentits, tractà d'esbrinar en quin indret se calava el foc i el mal que podia fer. De sobte, una glopada de fum, com despedida per la boca d'un gegant fumador, s'enlairà per la banda del pati. Els dos o tres dits bons de la mà esquerra de la padrina s'agitaren nerviosament, bellugant el rosari.

El foc devia ésser en el bastarral, que feia de sostre a la cort de la vaca: el dia abans hi havien entrat la palla nova, que cruixia de tan resseca i cremaria mateix que una esca.

(...) Per la banda del carrer tampoc hi havia gaire més esperança, perquè en cas de que s'escaigués a passar alguna persona, lo que no era fàcil en aquella hora, abans el fum no hauria omplert tota la casa i eixís per les esclertes de la porta ajustada, ja a dins seria tot un braser. Si la gran fetor de socarrim no ho descobria d'hora, no hi hauria remei... La pobra dona, amb les potències esclarides súbitament, per l'acció d'aquell terror suprem, ho calcula en un minut. Si el foc havia començat en la cort o en el bastarral, ella estava al bell cim de la fogaina. En aquell moment, com per a donar-li la seguretat absoluta, el finestronet del pati, com si fos una xemeneia, començà a vomitar glopades i més glopades d'un fum espès, negre, pudent, d'una fortor que feia plorar els ulls; de seguida el pati va estar-ne ple, i s'estengué pel porxo com una boirada. Entretant, mig asfixiada, la vaca bruelava seguidament, balandrejant amb fúria la cadena, i els romflets del porc esdevenien a cada punt més forts. El fum devia haver-ho invadit tot, fins els darrers racons.

La paralítica volgué cridar, semblar l'alar-

ma en el barri desert, però sa llengua mig baldada no respongué a son neguit; un barboteig pal·lissot, una treballosa pluja de fragments de paraules fou tot lo que li eixí, i encara tan baix, que no s'hauria sentit de l'altra banda de porxo. Al donar-se compte de sa absoluta misèria, la barba li tremolà més, i rompé en un gran sanglot desesperat. (...) De sobte ressonà un gran xerrisc, i l'àvia sentí cruixir el porxo sota sos peus, com si estrebessin la casa, de tots costats, i una llengua de foc tantost vista com fosa, miretejà dos pams per damunt de la paret del pati. La vaca, cega, afollonida, devia haver romput els lligams, perquè sos bramuls s'oïen, ja sords i apagats, tan aviat en un indret com en l'altre de la casa. (...)

Una setmana més tard, entre els hisendats i pagedos de la rodalia, se feia una capta en favor del Manyo, que havia quedat en la misèria. Torthom el planyia per aquell foc que li havia destruït els béns: aquell casalot arnat, el garrinet i la vaca prenys. De la vella ni calia parlar-ne. Lo que deia la gent:

- Tan de bé li va fer Déu...! Per lo que hi feia en aquest món, sense cap potència...!

